

- збереження автономності особистості студента-першокурсника, але разом з цим врахування інтересів колективу;
- дотримання гуманності, щирості відносин членів колективу академічної групи та їх солідарності;
- формування відповідальності та дотримання норм і правил соціально схваленої поведінки, прийнятих у даному соціальному середовищі (група, університет);
- формування цінностей самореалізації та індивідуальної неповторності кожної особистості.

Література

1. Головатий Н.Ф. Соціологія молоді: Курс лекцій. – К.: МАУП, 1999. – 224 с.
2. Красовицький Михайло. Про модель принципів виховання // Шлях освіти. – 2002. - № 3. – С.7-11.
3. Молодь України у дзеркалі соціології / За заг. ред. О. Балакіревої і О. Яременка. - К.: УІСД, 2001. – 210 с.
4. Молодь в умовах становлення Незалежної України (1991-2001 роки): щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні/Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Державний інститут розвитку сімейної та молодіжної політики;[редкол.: О.В.Белишев (голова) та ін.]. – Київ., 2011. – 316с.
5. Соціологія. Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За редакцією В.Г. Городяненка. – К.: Видавничий центр „Академія”, 1999. – 384 с.
6. Циба В.Т. Соціологія особистості: системний підхід(соціально-психологічний аналіз): навчальний посібник – К.: МАУП, 2000. – 152 с.
7. Ярошенко А.О. Ціннісний дискурс освіти: Монографія. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. – 156 с.

**Г. М. Олійник,
НПУ імені М.П.Драгоманова**

УДК 378.124

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬО- ДОЗВІЛЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ 5-7 КЛАСІВ

Анотація

У статті проаналізовано поняття «освіта», «дозвілля», «освітньо-дозвіллева діяльність», розкрито різні види і форми дозвіллевої діяльності, визначено основні методи організації освітньо-дозвіллевої діяльності. Охарактеризовано учнів 5-7 класів як суб'єктів освітньо-дозвіллевої діяльності

Ключові слова: освіта, дозвілля, освітньо-дозвіллева діяльність, соціальний педагог, учні 5-7 класів.

Аннотация

В статье проанализировано понятие "образование", "досуг", "образовательно-досуговой деятельности", раскрыты разные виды и формы досуговой деятельности, определены основные методы организации образовательно-досуговой деятельности.

Охарактеризованы ученики 5-7 классов как субъектов образовательного-досуговой деятельности.

Ключовые слова: образование, досуг, образовательного-досугова деятельность, социальный педагог, ученики 5-7 классов.

Annotation

A concept "education", "leisure", "education and recreational activities", is analysed in the article, different kinds and forms of leisure activity are exposed, the basic methods of organization of education and recreational activities are certain. Students are described 5-7 classes as subjects of education and recreational activities activity.

Keywords: education and recreational activity, leisure, social pedagogues, 5-7th grade pupils.

Соціально-педагогічна цінність освітньо-дозвіллевої діяльності полягає в тому, що вона стимулює розвиток творчих знань і здібностей, сприяє формуванню нових якостей, створює сприятливі умови для саморозвитку і самореалізації учнів середніх класів. Педагогічний підхід до організації освітньо-дозвіллевої діяльності пов'язаний з метою та особливостями діяльності суб'єктів.

Вивчення змісту й особливостей дозвілля зумовлена ще і потребами школярів у рекреації та дозвільному спілкуванні, залежно від рівня культури особистості здійснюється вибір форм дозвіллевих занять, спрямованих на активну творчість, навчання, освіти, самоосвіту, реалізацію культурних потреб. При такому баченні проблеми освітньо-дозвіллевої діяльності особливої уваги набувають її педагогічні аспекти, що впливають на суть навчально-виховної та пізнавально-розвивальної діяльності суб'єктів.

У сучасній науковій літературі є чимало праць присвячених проблемі дозвілля. У монографіях, дисертаціях значною мірою висвітлено теоретико-методологічні аспекти освітньо-дозвіллевої діяльності. (Л. Аза, А. Воловик, І. Зязюн, І. Зверева, В. Піча, А. Капська, В. Кірсанов, В. Перебенесюк, І. Бебешкіна, І. Петрова, Н. Цимбалюк, та ін.) окремі психолого-педагогічних та соціально-педагогічні аспекти, функції та принципи дозвілля, дослідженню основні засади його організації; сутність і специфіку дитячого дозвілля розкривають Н. Путіловська, В. Ручкіна, Т. Сущенко, В. Терський, С. Ашмаков та ін. Вперше проблему підготовки соціальних педагогів до організації освітньо-дозвіллевої діяльності учнівської молоді С. Пащенко.

На жаль, в науковій літературі недостатня кількість праць, присвячених підготовці соціальних педагогів до організації освітньо-дозвіллевої діяльності учнів 5-7 класів. Така ситуація призводить до появи суперечностей між потребами практики у розвитку освітньо-дозвіллевої діяльності та рівнем наукового усвідомлення найбільш ефективних шляхів і технологій організації дозвілля.

Поняття освітньо-дозвіллевої діяльності зумовлене визначенням змістом понять «освіти» та «дозвілля». Вивченням освіти як важливої сфери життєдіяльності суспільства й особистості займалися такі вітчизняні вчені, як В. Андрущенко, І. Зязюн, С. Гончаренко, В. Кремінь, Н. Ничкало, С. Ніколаєнко, О. Терепищій та ін.

В Україні, як і в інших розвинутих країнах, освіта визнана однією із головних складових загальнолюдських цінностей. Особливості розвитку сучасної цивілізації, зростання ролі особистості, демократизація суспільства, інтелектуалізація праці й швидкий розвиток сучасних технологій потребують створення умов, за яких проблеми освіти на державному й регіональному рівнях були б у центрі політичного бачення.

Освіта – це процес і результат засвоєння особистістю певної системи наук, знань, практичних умінь і навичок та пов'язаного з ним того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також морально-естетичної культури, які у своїй сукупності визначають соціальне обличчя та індивідуальну своєрідність цієї особистості [6, 614].

Ми сприймаємо сучасну систему освіти як таку, що має гуманістично спрямовану модель, яка відображається у створенні сприятливих умов для самовираження та розвитку особистості дитини. І для вдосконалення цього процесу необхідно залучати нові методи та механізми організації освіти. Одним із таких механізмів є дозвілля, яке сприяє розвитку та накопиченню соціально-значущих якостей особистості.

Безперечно, дозвілля ми трактуємо в контексті реалізації інтересів особистості, пов'язаних з рекреацією, саморозвитком, самореалізацією, спілкуванням, задоволенням, оздоровленням, що впливає на вільний вибір особистістю дозвіллевих занять. Разом з тим у просторі дозвілля закладена можливість не тільки виховання, але й формування соціально-значущих якостей молодого покоління.

Говорячи про освітні ініціативи в структурі вільного часу й дозвілля молоді, необхідно знову звернутися до тенденцій, що спостерігаються у сфері освіти. Насамперед, дослідники відносять до них масовість і неінституційність, що представляють єдину, але разом з тим внутрішньосуперечливу лінію розвитку сучасної освіти, що відбиває, власне кажучи, її нерозривний зв'язок зі сферою вільного часу й дозвілля [4, 35].

Так, А. Вишняк та В. Тарасенко, трактуючи термін «дозвілля», як внутрішню культуру людини, наявність у неї певних особистісних якостей характеру, це організованості, потреби та інтереси, вміння, смаки, бажання, життєві цілі, що дозволяють змістовно та з користю проводити вільний час. Вони також підкреслюють, що якість дозвілля характеризується рівнем розвитку та функціонуванням відповідних закладів, без яких неможливе проведення свого дозвілля [4, 34].

У свою чергу, В. Суртаєв визначає дозвіллеву діяльність як один із найбільш важливих засобів реалізації сутнісних сил людини та оптимізації соціально-культурного середовища, що оточує її. На його думку, в освітньо-дозвіллевій діяльності, як правило, присутні моменти перетворення, пізнання та оцінки [14, 31].

На практичній значущості дозвілля наголошує Б. Мосалев, оскільки дозвілля виходить із потреб людей у рекреації, спілкуванні, самопізнанні самореалізації, саморозвитку та ін. Залежно від рівня культури індивіда здійснюється вибір форм дозвіллевих занять, що спрямовані на освіту, самоосвіту, активну творчість, навчання, культурні потреби. При такому

розумінні соціальної значущості дозвілля відкриваються можливості навчально-виховної та пізнавально-розвиваючої діяльності її суб'єктів, що досить помітно відображається в освітніх процесах дозвіллевої діяльності. [8, 7-9].

Як свідчить практика, різні вікові групи учнів проявляють свій інтерес до різних видів дозвіллевої діяльності. У нашому дослідженні ми розглядаємо учнів 5-7 класів як суб'єктів освітньо-дозвіллевої діяльності. Дана вікова категорія охоплює учнів 10-12 років. Молодший підлітковий вік характеризується виходом дитини на якісну нову соціальну позицію, пов'язану з пошуком свого місця в суспільстві. Основні психологічні потреби підлітка – прагнення до спілкування з однолітками, прагнення до самостійності і незалежності, до «емансипації» від дорослих, до визнання своїх прав з боку інших людей.

Підлітковий вік розглядається як особлива соціально-психологічна і демографічна група, що має свої установки, специфічні норми поведінки, які утворюють особливу підліткову субкультуру [9, 225-226].

Молодші підлітки відрізняються від старших підлітків тим, що у їхній поведінці ще переважають дитячі риси, їх цікавить передусім зовнішній бік життя дорослих, те враження, яке їхні вчинки справляють на інших. Проте самі вчинки часто бувають імпульсивними і безконтрольними. Молодші підлітки ще недостатньо усвідомлюють власні дії, не прагнуть до самоаналізу, а, отже, часто не визнають очевидної провини, намагаючись будь-що виправдатись. Ще однією із важливих ознак молодших підлітків є занижена самооцінка, яка поширюється на різке невдоволення собою, на учбову діяльність, і на всю систему взаємин з оточенням [7, 68].

Практика засвідчує, що для молодших підлітків дуже важливу роль відіграє освітньо-дозвіллева діяльність, яка виступає вагомим засобом соціалізації, освіти і самоосвіти, особистісного та творчого розвитку, залученням до громадської діяльності, розвитку творчих здібностей, формування нових знань, світогляду та культури.

Виходячи із цього, ми беремо за основу думку С. Пащенко, яка визначає освітньо-дозвіллеву діяльність як діяльність індивіда у вільний час, спрямовану на створення соціально-значущих знань і цінностей, розвитку творчого потенціалу, інтелектуального збагачення, усвідомлення себе як особистості [10, 17].

До речі, російська дослідниця В. Бочарова стверджує, що освітньо-дозвіллева діяльність спрямовує і визначає початок соціалізації дітей і підлітків, сприяє активному включенню їх у процес багатогранного пізнання навколишнього світу, знайомить їх з різними професіями, ремеслами, надає допомогу щодо оволодіння досвідом старших поколінь, прилучає до цінностей світової і національної культури [2, с. 82].

Виходячи із потреб учасників дозвіллевої діяльності, В. Суртаєв запропонував соціально-педагогічну модель дозвілля, як важливий фактор соціологізації особистості, пропонуючи механізми формування та організації її дозвіллевої активності, в основі яких лежать:

– енергетичне джерело активності, що базується на задоволенні освітньо-

дозвіллевих потреб молоді та їх духовному піднесенні;

- підвищення загального рівня культури молодих людей як формування культури дозвілля;
- створення сприятливих соціально-педагогічних умов реалізації дозвіллевого потенціалу особистості;
- пріоритетне залучення у освітньо-дозвіллеву діяльність молоді з достатньо вираженим, але не затребуваними соціально-культурним потенціалом;
- розвиток у молодих людей навичок саморегулювання змісту і напрямку вільного часу;
- цілеспрямоване організаційно-методичне забезпечення культурно-дозвіллевої діяльності молоді [14, 32-34].

По-своєму трактує дозвіллеву діяльність І. Сидор, яка доводить, що це сукупність творчих занять, які здійснюються разом із засвоєнням навчальних дисциплін, а також є особливою ланкою освітнього процесу, який здійснюються учасниками відповідно до їх власних інтересів з метою соціалізації. На думку автора, дозвіллева діяльність вирізняється від навчальної свободою вибору, відкриває можливості для інтелектуальної, фізичної, творчої, ігрової діяльності, що сприяє максимальній самореалізації молодої людини [12, 37].

Привертає увагу думка Н. Яременко, про те що особлива цінність дозвілля підлітків полягає в тому, що воно може допомогти особистості реалізувати всі найкращі якості, що в них потенційно закладені. Сфера освітньо-дозвіллевої діяльності потребує, щоб зміст цієї роботи був спрямований на розкриття загальнолюдських, загальнонаціональних і регіональних цінностей [51, 5].

Організаційні форми дозвілля відображають зовнішній аспект узгодженої діяльності суб'єкта та об'єкта. У науковій літературі форми дозвіллевої діяльності класифікують за кількістю людей, за напрямом діяльності, за видом діяльності, за стабільністю аудиторії. Дослідник Ю. Стрельцов [13, 36-37], класифікуючи форми дозвіллевої діяльності, найбільш доцільним вважає поділ форм на масові, групові та індивідуальні. До масових форм дослідник відносить: усно-презентаційні (зустрічі, бесіди, диспути), художньо-публіцистичні (вечори, розваги); художньо-видовищні (концерти, спектаклі, кінопокази, виставки, фестивалі); обрядово-святкові (обряди, свята, карнавали, масові гуляння); ігрові (розважальні програми, конкурси, олімпіади, турніри) та екскурсійно-туристичні (екскурсії, походи, експедиції). До складу основних групових форм автор відносить бесіди, зустрічі, обговорення, ігри, групові інтереси. Базовими формами індивідуальної роботи є заняття з педагогом, індивідуальні бесіди та консультації, робота з книгою, комп'ютером.

Дозвілля дає можливість людині займатися у вільний час різноманітною діяльністю за власним вибором і визначають п'ять груп видів дозвіллевої діяльності:

- відпочинок знімає втому і відновлює фізичні і духовні сили;
- пасивний відпочинок знімає напругу розслабленням, спогляданням природи, роздумами і т.п.;
- активний відпочинок є фізичною і культурною діяльністю;

– розваги мають компенсаторний характер і забезпечують людині зміну вражень;

– самоосвіта (читання, лекції, диспути, семінари) залучає людей до цінностей культури і поєднує в собі накопичення знань з розвагами;

– творчість забезпечує найбільш високий рівень дозвіллевої діяльності [11, 77].

Вивчення реального стану освітньо-дозвіллевої діяльності, дозволяє стверджувати, що серед учнів середніх класів пошириними видами дозвілля є такі, як читання книг, перегляд телебачення, заняття за інтересами з метою отримання інформації, що свідчить про розвиваючий компонент освітньо-дозвіллевої діяльності. Варто звернути увагу також на зростання популярності використання комп'ютера серед дітей молодшого шкільного віку як засобу інформації, так і розважальної форми дозвілля. Розвиваючий компонент освітньо-дозвіллевої діяльності учнів проявляється в таких видах діяльності, як відвідування музеїв, театрів, виставок, спортивних секцій, об'єднань за інтересами.

Проте слід зазначити, що серед учнів 5-7 класів гра залишається домінуючим видом освітньо-дозвіллевої діяльності, який містить як розважальний, так і розвиваючий компоненти.

У грі вперше формується і проявляється потреба дитини впливати на світ, стати суб'єктом своєї діяльності. При цьому сутність гри полягає в тому, що в ній важливий не результат, а сам процес, процес переживань, пов'язаний з ігровими діями. Гра по суті у своєрідній формі готує дитину до навчання і праці. Саме ця її особливість несе в собі великі виховні можливості, тому що, керуючи змістом гри, включаючи в сюжет гри певні ролі, можна там самим програмувати формування певних позитивних почуттів учасників. [1, 115].

Слід зазначити, що найбільш поширеним видом діяльності у сфері дозвілля є спілкування. Потреба у спілкуванні з'являється заради узгодження дій і не тільки у виробничій чи навчальній сфері, але й у сфері дозвіллевої діяльності. Спілкування – це необхідна умова життєдіяльності людини і суспільства; джерело творчого перетворення індивіда в особистість; форма передачі знань; вихідний момент самосвідомості особистості; регулятор поведінки людей у суспільстві; самостійний вид діяльності. Характеризуючи особливості людського спілкування, Л. Буєва наголошує, що у спілкуванні здійснюється раціональний, емоційний та вольовий взаємозв'язок індивідів, виявляється і формується спільність настроїв, думок, поглядів, досягається взаєморозуміння, здійснюється передача і засвоєння звичок, стилю поведінки, створюється згуртованість і солідарність, що характеризує групову та колективну діяльність [3, 111].

Найбільш поширеною формою спілкування у сфері дозвілля є міжособистісне, яке характеризується добровільністю та свободою і не пов'язане з будь-якою предметно-практичною діяльністю. На думку В. Суртаєва у соціально-педагогічному плані дозвіллове спілкування є формою неофіційних та нормативно-нерегламентованих взаємодій, бо людина зустрічається з іншою людиною не як з членом об'єднання, а як з особистістю. Характерною рисою такого спілкування є високий рівень емоційної насиченості, що вирізняє

дозвіллєве спілкування від ділового [14, 95-96].

Привертає увагу той факт, що протягом останніх десятиріч стрімко розвиваються інформаційні та комунікативні технології, що дають можливість розвитку нових форм спілкування. Особливо популярними серед учнів стали соціальні сайти, он-лайн ігри, чати, любительські форуми. До речі, підліткам іноді досить важко сприймати всю отриману інформацію в мережі. У такій ситуації соціальному педагогу необхідно допомогти вибрати, переосмислити та обмінятися певними думками щодо отриманої інформації. Головним завданням соціального педагога у такій ситуації є спрямування інформаційного процесу в соціальний, освітній та культурний контекст. Адже інформаційна культура має виконувати соціальні, освітні, педагогічні, психологічні, культурні, комунікативні, презентаційні, організаційні, рекреаційні та розважальні функції. Для виконання цих функцій соціальний педагог має володіти методами організації дозвілля.

Вивчення змісту основних занять під час дозвілля і дослідження І. Сидор дозволяє визначити такі методи організації освітньо-дозвілєвої діяльності:

- пов'язані з освітньою діяльністю (мозгового штурму, постановки ключових запитань, лекція, бесіда, показ, вправи, контент-аналіз, самоаналіз, експеримент);
- культурно-творчою діяльністю (методи організації творчого пошуку, методи вирішення творчих завдань);
- виховною діяльністю (метод педагогічних ситуацій, розв'язання конфліктних ситуацій, переконання, приклад, заохочення, стимулювання, доручення, вироблення правил);
- просвітницькою (виклад, демонстрування, презентація, дискусія);
- розважальною (сценічний показ, імпровізація, театралізація, рольові ігри);
- рекреаційною (ігри, змагання, заняття) [12, 138].

Виходячи з вище зазначеного, ми дійшли висновку, що всі методи організації освітньо-дозвілєвої діяльності є необхідними. Але у процесі організації дозвілля учнів 5-7 класів найдоцільнішим було б застосовувати такі виховні методи, як переконання, приклад, заохочення, стимулювання, доручення, вироблення правил та рекреаційно-розважальні, зокрема, рольові ігри, театралізація, заохочення, приклад, стимулювання, бесіда, змагання.

Доцільно звернути увагу на те, що у процесі організації активної діяльності учнів 5-7 класів у дозвіллі вагому роль відіграють стимули, які сприяють спільній освітньо-дозвілєвій діяльності учнів:

- зумовлені потребою в нових знаннях, отриманні інформації, бажанні постійно бути в курсі подій;
- пов'язані з налагодженням нових контактів, розширенні дружніх зв'язків, можливості спілкуватися з новими людьми;
- мають в основі суспільну думку (схвалення, осуд, колективний настрій, спрямованість, престиж колективних форм дозвілля);
- пов'язані із засобами самопізнання особистості (можливість проявити себе, порівняти з іншими, через дозвілєві контакти закріпити свою роль у мікросередовищі);

– зумовлені потребою у спільних переживаннях та обміном емоційних цінностей;

– пов'язані з культурно-творчим розвитком (можливість навчитися, вдосконалити улюблений вид діяльності на дозвіллі).

Висновок: отже, у результаті вивчення соціально-педагогічних умов підготовки майбутніх соціальних педагогів до організації освітньо-дозвіллевої діяльності учнів середніх класів, означене вище дозволяє нам сказати, що освітньо-дозвіллева діяльність – це діяльність, що стимулює розвиток творчих здібностей, сприяє формуванню культури, створює сприятливі умови для самоосвіти, самовиховання і саморозвитку особистості.

Література

1. Бойчелюк В. Й. Дозвіллезнавство : навч. посіб. / В. Й. Бойчелюк, В. В. Бойчелюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.
2. Бочарова В. Г. Педагогика социальной работы // В. Г. Бочарова. – М: Аргус, 1994. – 207 с.
3. Буева Л. П. Человек: деятельность и общение. – М., 1978. – 267 с.
4. Вишняк А. И. Культура молодежного досуга / А. И. Вишняк, В. И. Тарасенко. – К. : [Выш. шк.], 1988. – 53 с.
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.:Либідь, 1997. – 376 с.
6. Енциклопедія освіти / акад. пед наук України; головний ред. В. Г. Кремін. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
7. Заброцький М. М. Вікова психологія: Навч. посібник. – К.: МАУП, 1998. – 92 с.
8. Мосалев Б. Г. Досуг: методология и методика социологических исследований: Учебное пособие / Б. Г. Мосалев. – М., 1995, 96с.
9. Пашенко С. Ю. Підготовка соціальних педагогів до організації освітньо-дозвіллевої діяльності учнівської молоді : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Пашенко Світлана Юріївна. – Запоріжжя, 2000. – 176 с.
10. Педагогический энциклопедический словарь/ Гл. ред. Б. М. Бим-Бад. – М. : Большая российская энциклопедия, 2002.- 528 с.: ил
11. Сидор І. П. Організаційно-педагогічні умови дозвіллевої діяльності студентів у педагогічних коледжах Великої Британії : дис. ...канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / І.П. Сидор. – Тернопіль, 2010.– 313 с.
12. Стрельцов Ю. А. Культурология досуга: Учебное пособие. М.: МГУКИ, 2002. – 183 с.
13. Суртаев В. Я. Социально-педагогические особенности молодежного досуга: Учебное пособие. – Ростов-на-Дону, 1997. –200 с
14. Яременко Н. В. Дозвіллезнавство: навчальний посібник / Н. В. Яременко. – Фастів: „Поліфаст”, 2007. – 460 с.

**М.Г.Соляник,
НПУ імені М.П.Драгоманова**

УДК 37.013.42

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА СІМЕЙ У СКЛАДНИХ